

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE ISTORIE**

Cu titlu de manuscris

CZU: 94(478)''1457/1504''(092)(043.3)

EȘANU VALENTINA

**MARII DEMNITARI AI ȚĂRII MOLDOVEI ÎN DOMNIA LUI
ȘTEFAN CEL MARE (1457-1504)**

Specialitatea: 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade)

Autoreferatul tezei de doctor în științe istorice

Chișinău, 2015

**Teza a fost elaborată în cadrul Secției „Istorie Medievală”
a Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei**

Conducător științific:

DRAGNEV Demir, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al A.Ș.M., specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade), Institutul de Istorie al A.Ș.M.

Consultant științific:

PASAT Valeriu, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, membru titular al A.Ș.M., specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade), Institutul de Istorie al A.Ș.M.

Referenți oficiali:

EREMIA Ion, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova

CHICU Silvia, doctor în istorie, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Componența Consiliului Științific Specializat ad-hoc D 15.611.02 – 01

COCÂRLĂ Pavel, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova (*Președinte*)

CHIRTOAGĂ Ion, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei (*Secretar științific*)

POSTICĂ Gheorghe, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Ministerul Culturii al Republicii Moldova

PÎRNĂU Ludmila, doctor în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei

PÂSLARIUC Virgiliu, doctor în istorie, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova

Susținerea tezei va avea loc la 27 noiembrie 2015, ora 15⁰⁰ în sala Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală (or. Chișinău, str. „M. Kogălniceanu”, nr. 82) în ședința Consiliului Științific Specializat: D 15.611.02 – 01 în cadrul Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei (or. Chișinău, str. „31 August 1989”, nr. 82, MD-2012, Republica Moldova).

Teza de doctor și Autoreferatul, pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova (or. Chișinău, str. „31 August 1989”, nr. 78,,a”, MD-2012), Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei (or. Chișinău, str. „Academiei”, nr. 5,,a”, MD-2028) și la pagina WEB a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare a Republicii Moldova (www.cnaa.md).

Autoreferatul tezei de doctor în istorie a fost expeditat la 26 octombrie 2015.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat

CHIRTOAGĂ ION, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător _____

Conducător științific

DRAGNEV DEMIR, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al A.Ș.M. _____

Consultant științific,

PASAT VALERIU, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, membru titular al AȘM _____

Autor

EȘANU VALENTINA _____

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Fenomenul politic contemporan, procesul continuu de democratizare a societății, de evoluție a Republicii Moldova după dobândirea independenței și suveranității de stat, de frământări politice în condițiile tranziției spre o societate democratică și pluralistă din punct de vedere al competiției între partidele politice, programe și concepții asupra vectorilor de dezvoltare a țării, transformările de divers ordin care au loc în plan european și mondial, implicarea și antrenarea Republicii Moldova ca stat european în procesele politice, economice și culturale impun societatea, partidele și elitele politice să se adreseze și să absoarbă din experiența altor popoare și entități politice, dar și să întoarcă privirile spre experiența propriei istorii cu întregul ei arsenal de comportament și rezolvări de probleme de ordin major intern și extern, precum și în relațiile internaționale multisekulare. Or, o bogată experiență în această privință a fost acumulată în timpul celei mai glorioase perioade a istoriei Țării Moldovei, fiind vorba de epoca lui Ștefan cel Mare, care s-a aflat în scaunul voievodal aproape o jumătate de secol.

Cercetările efectuate până în prezent au arătat că și în această perioadă dominată totalmente de figura ilustrului domn moldovean au continuat să se manifeste diferite forțe politice, să apară altele noi, fie din interior, fie susținute din exterior, care, pornind de la multiple interese, nu rareori egoiste și de grup, au zămislit sau chiar au întreprins diverse acțiuni în vederea obținerii scaunului domnesc, de satisfacere a unor interese sau deziderate proprii. În asemenea condiții Ștefan, care ulterior va fi supranumit „cel Mare”, a căutat și de cele mai multe ori a reușit să contracareze loviturile sau acțiunile rivalilor săi, să anihileze formarea unor poluri sau partide boierești împotriva domnului țării. De aceea, rezultatele investigației noastre privind înalții demnitari, întreaga elită a țării din epoca ștefaniană este de vădită actualitate și poate oferi și în zilele noastre soluții în rezolvarea problemelor pe care le înaintază viața la acest început de mileniu al treilea.

Problema pregătirii, selectării și promovării elitelor politice, executive și militare din anturajul apropiat lui Ștefan cel Mare este deosebit de actuală și prin faptul că se încearcă de a pătrunde în mecanismul decizional al uneia dintre cele mai importante figuri politice și militare a evului mediu românesc, experiență ce poate fi utilă conducătorilor din zilele noastre. Concluziile la care se va ajunge pot oferi soluții și modele de coexistență și conlucrare între principalele ramuri ale puterii centrale de stat a Țării Moldovei într-o epocă de mari tensiuni în plan de politică internă și externă, de maximă înflorire a culturii și afirmării pe arena internațională, care poate fi utile pentru experiența de afirmare ca stat independent a Republicii Moldova.

Întru atingerea scopurilor și a obiectivelor investigației am recurs la o periodizare a epocii lui Ștefan cel Mare. La temelia acestei periodizări am pus remanierea și modificările care s-au produs în rândurile elitelor, înalților demnitari pe parcursul acestei îndelungate domnii. Drept un prim criteriu al acestei periodizări ne-a servit mișcarea firească, naturală a colaboratorilor lui Ștefan cel Mare în domnia căruia s-au perindat, în opinia noastră, trei generații de demnitari. Un alt criteriu poate fi considerat, după noi, modificările și schimbările efectuate de voievod, fie în dependență de calitățile personale ale dregătorilor, fie prin intervenții silite, ca urmare a unor circumstanțe excepționale, cum ar fi cazurile de trădare, pierderi irecuperabile umane, inclusiv în rândurile marilor dregători pe timp de război. În strânsă legătură cu aceste criterii s-au profilat deosebit de clar trei perioade în evoluția înalților demnitari pe parcursul domniei (1457-1504):

Prima perioadă (1457-1471), de la începutul domniei (aprilie 1457) până după pedepsirea boierilor „hicleni” la Vaslui (16 ianuarie 1471), perioadă care se încheie cu schimbări radicale în rândurile Sfatului domnesc și ale înalților demnitari de la curte.

A doua perioadă (1471-1486), care în linii mari coincide cu marile campanii antiotomane, căderea Cetății Albe și a Chilieii, războaie care s-au soldat cu mari pierderi în mediul înalților demnitari, ceea ce l-a determinat pe voievod să încheie pace cu Poarta Otomană și să recurgă la completări importante în Sfatul domnesc și în mediul dregătorilor de curte și pe la cetăți.

A treia perioadă (1486-1504), corespunde circa ultimelor două decenii de domnie, când modificările în rândurile structurilor superioare dregătorești trec pe o linie mai liniștită, fără mari bulversări.

Pornind de la această periodizare s-a profilat evident și structura tezei.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de investigație. Cu toate că încă de la sfârșitul sec. al XIX și până în prezent au fost efectuate ample cercetări privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504), fiind publicate un număr destul de mare de monografii, studii, documente și alte materiale, în urma studierii acestora am observat că în centrul atenției lor este plasat aproape de fiecare dată personalitatea, viața și activitatea lui Ștefan cel Mare în diverse domenii. În schimb, au rămas în mare parte în umbră mai mulți înalți dregători și demnitari din anturajul mai apropiat sau mai depărtat al voievodului, care prin tot ce au realizat au contribuit la succesul programelor ștefanieni. Drept urmare s-a profilat clar problematica cercetărilor noastre, încât de astă dată, atenția principală este acordată vieții și activității acestui grup relativ numeros de nobili moldoveni, care prin efortul și talentul lor l-au sprijinit pe Ștefan cel Mare pe parcursul îndelungatei sale domnii.

Scopul și obiectivele tezei. De cele mai multe ori în istoriografia românească în centrul atenției investigațiilor dedicate acestei perioade s-a aflat personalitatea lui Ștefan cel Mare cu capacitatea sa ieșită din comun de a examina și de a lua decizii, de a acționa în multitudinea de situații și probleme, care i le-a pus în față viața cu multiplele ei fațete în condiții de pace, de război și multe alte activități. Investigația de față reprezintă o încercare de a lărgi orizonturile de cunoaștere nu numai a figurii lui Ștefan cel Mare, a manierei sale de a acționa în situații dintre cele mai diferite, dar și de a pătrunde în mecanismul decizional, determinat după părerea noastră nu doar de domnul țării, dar și de implicarea în acest exercițiu a mai multor înalți demnitari de stat din anturajul său, mai mult sau mai puțin apropiat, fiind vorba de cele trei generații de boieri, care deținând înalte locuri și dregătorii în Sfatul domnesc și aflându-se în preajma voievodului, participau la viața politică, la discutarea problemelor de stringentă actualitate, contribuiau la profilarea unor decizii de mare importanță pentru țară.

Dintre scopurile și obiectivele tezei ne-am propus următoarele:

- desemnarea structurilor, cercurilor și mediilor de formare și afirmare (Sfatul domnesc, Curtea, Cancelaria, Visteria și Vama domnească) a înalților demnitari în domnia lui Ștefan cel Mare;

- cercetarea experienței domnului țării în constituirea componentelor consecutive ale Sfatului domnesc bazat pe principii de compromis și de reprezentare echilibrată a grupărilor boierești;

- examinarea activității demnitarilor din anturajul voievodului și din Sfatul domnesc, în perpetuă schimbare pe parcursul domniei (1457-1504);

- rostitul cosigilării alături de domn a actelor oficiale de către dregători (1459-1479);

- investigarea manifestării opoziției marii boierimi dregătore și contracararea ei (1467-1471);

- dezvoltarea sintagmei „și copiii lui” în formularul documentelor oficiale (1468-1478);

- elucidarea rolului rudelor lui Ștefan cel Mare și a înrudirilor dintre înalții demnitari în consolidarea puterii centrale voievodale;

- identificarea soluțiilor completării înaltelor dregătorii în urma pierderilor umane în războaiele antiotomane (1473-1484);
- investigarea schimbării de tactică și atitudine în politica de cadre a voievodului în ultima perioadă a domniei (1486-1504);
- conturarea profilului politic ale celor mai importanți demnitari a-i lui Ștefan cel Mare.

Totodată, volumul tezei ne-a dictat doar reflectarea tangențială a unor aspecte: implicarea mai multor demnitari în activitatea diplomatică și de rezolvare a litigiilor de hotar cu alte țări, în cadrul comisiilor mixte, în campanii militare, iar asemenea obiective și scopuri, cum ar fi manifestarea în epocă a elitelor ecleziastice (mitropoliți, episcopi, arhimandriți etc.), activitatea culturală, cea ctitoricească, obârșia și ascendența mai multor neamuri de înalți demnitari, problemele de prosopografie ș.a. au rămas în afara atenției noastre, rămânând a fi obiectul viitoarelor noastre investigații.

Metodologia cercetării științifice. Pe lângă metodele istorice am apelat la altele, comparative și statistice, de analiză istoriografică și a izvoarelor istorice, de generalizare și sinteză, precum și dintre cele ce au la bază metode și programe din spectrul informaticii moderne.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor cercetării. Spre deosebire de predecesorii noștri în cercetarea epocii lui Ștefan cel Mare, care au avut în prim planul investigațiilor personalitatea marelui voievod, noutatea tezei de față constă în aceea că o atenție deosebită, de astă dată, se acordă activității înalților demnitari din anturajul lui Ștefan cel Mare, care prin efortul lor nu numai că l-au susținut, dar au și contribuit în mod esențial, alături de voievod, la rezolvarea multiplelor probleme de care s-a ciocnit în epocă Ștefan cel Mare. Noutatea științifică mai rezidă și în dezvăluirea activității unor mari personalități politice și militare din epoca ștefaniană, care prin efortul lor, alături de voievod au contribuit la prosperarea și apărarea Țării Moldovei. Lucrarea poartă un caracter original și vine cu o viziune și o radiografiere nouă cu privire la perindarea în înaltele dregătorii ale celor mai de seamă figuri din epoca lui Ștefan cel Mare, a raporturilor dintre domn și marea boierime pe parcurs de o jumătate de secol.

Problema științifică soluționată. În investigația de față sunt arătate mediile și structurile de formare a elitelor din sferele înalte ale puterii și evoluția acestora; sunt determinate modificările, poziționarea politică și rolul înalților demnitari în Sfatul domnesc, în structurile militare, administrative și diplomatice în domnia lui Ștefan cel Mare, prin care au fost atinse stabilitatea și echilibrul de interese între domn și marea boierime, arătată contribuția marilor demnitari la conducerea și apărarea țării, prin aceasta fiind rezolvată o problemă științifică importantă în știința istorică.

Semnificația teoretică. Prin rezultatele ei lucrarea contribuie la elaborările ce țin de aspectul teoretic al problemei privind rolul personalității și elitelor în istorie.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetării sunt utile în practica de fiecare zi a construcției de stat, în relațiile dintre conducători și subalterni, în sferele înalte ale puterii de stat. Experiența acumulată, adusă la nivelul unor sinteze amplifică și îmbogățesc teoria formării și promovării cadrelor în structurile elitare. Rezultatele și concluziile la care s-a ajuns pot fi de un real folos în elaborarea unor lucrări de sinteză ce țin de epoca domniei lui Ștefan cel Mare, de perioada medievală și istoria românilor în general, în elaborarea manualelor și cursurilor speciale de istorie pentru ciclurile preuniversitare și universitare și scrierea unor lucrări de popularizare a istoriei naționale. Marile figuri, activitatea cărora a fost dezvăluită în lucrare, oferă modele de comportament, de devotament față de domn și patrie, atât pentru cercurile conducătoare ale țării, cât și pentru corpul de ofițeri și soldați, pentru toate generațiile în creștere.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere. Au fost conturate structurile și mediile de formare și promovare a colaboratorilor din anturajul direct al lui Ștefan cel Mare; arătat rolul marilor demnitari și al boierilor-sfetnici în luarea tronului de către voievod și rezolvarea mai multor probleme de stat în vederea consolidării în plan intern și internațional a Țării Moldovei; dezvăluită politica de compromis a domnului în vederea depășirii disensiunilor și consolidării elitelor în jurul voievodului; participarea activă a demnitarilor de frunte în campaniile militare; arătate remanierele în rândurile înalților demnitari în Sfatul domnesc, atât în urma unor grave cazuri de trădare, cât și în urma pierderilor imense suportate în războaiele antiotomane; arătat rolul rudelor domnului și ale înrudirilor dintre marea boierime dregătoare ca liant și factor determinant al stabilității interne pe parcursul întregii domnii; demonstrat prin date concrete perindarea în posturile și demnitățile cele mai înalte de stat a trei generații de dregători și profilate un șir de portrete politice ale marilor demnitari care au contribuit esențial la realizările lui Ștefan cel Mare.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice ale investigației noastre au fost implementate prin prezentarea de rapoarte și comunicări la 9 conferințe naționale și internaționale; prin pregătirea în procesul de cercetare în cadrul Institutului de Istorie (1994-2015) a mai multor studii și compartimente în lucrări individuale și colective; prin publicații științifice și de popularizare.

Aprobarea rezultatelor științifice. Teza a fost discutată și aprobată în ședința Secției „Istorie Medievală” a Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei din 2 iunie 2015 (Proces verbal nr. 13) și în ședința Seminarului Științific de Profil la specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade) din cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei la 23 iunie 2015 (Proces verbal nr 2).

Publicații la tema tezei. Rezultatele principale ale investigațiilor efectuate în cadrul tezei au fost publicate în 12 lucrări, inclusiv 2 monografii în colaborare.

Volumul și structura tezei. Lucrarea cuprinde 150 de pagini text și este structurată după cum urmează: introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie și 8 anexe.

Cuvinte-cheie. Moldova, Sfat domnesc, elite, dregători, mari boieri, sfetnici.

CONȚINUTUL TEZEI

În *Introducere* se argumentează actualitatea și importanța problemei abordate, este fundamentată periodizarea domniei lui Ștefan cel Mare raportată la problema propusă spre cercetare, sunt formulate scopul și obiectivele investigației, se subliniază caracterul științific original și novator al rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a rezultatelor cercetării, este prezentată aprobarea rezultatelor și se expune pe compartimente cuprinsul tezei.

Capitolul 1, Elitele ștefaniene în investigații și surse istorice: rezultate și obiective de cercetare este divizat în trei subcapitole, dintre care primul cuprinde analiza lucrărilor care au tangență directă sau indirectă cu problema abordată pe perioade de la sfârșitul sec. al XIX-lea până în prezent. Pentru a prezenta în mod sistematic, clar și obiectiv rezultatele obținute de predecesori am ajuns la concluzia că istoriografia problemei poate fi divizată în trei perioade distincte:

1. Istoriografia de la începuturile anilor '80 ai sec. al XIX-lea - până în 1947;
2. Istoriografia în perioada regimului totalitar 1947 -1989/1991;
3. Istoriografia în perioada 1990/1991 - 2015

Analiza lucrărilor din *prima perioadă* ne-a determinat să conchidem că acestea deși vin cu anumite rezultate și caracteristici ale principalelor instituții de stat, între care și a Sfatului domnesc, ca structură supremă de stat pe lângă domnul țării, cu prezentări de înalte dregătorii și portrete verbale ale unor înalți demnitari, din lipsă de experiență și urmare a

unui număr limitat de izvoare au fost inevitabile mai multe tratări eronate sau depășite ale acestor aspecte. Odată cu publicarea materialului documentar și surselor narative din epoca lui Ștefan cel Mare de către slavistul român I. Bogdan [1, 2] și documentalistul ieșean M. Costăchescu [3] s-a lărgit cu mult orizontul de percepere și cercetare mai obiectivă a perioadei, a elitelor ștefaniene în special. Acestea în mare măsură au căpătat reflectare în lucrările lui Gh. Ghibănescu [4, 5], C.C. Giurescu [6,7], I. Ursu [8], ș.a., care deși prezintă o destul de largă panoramă a înaltelor dregătorii și a marilor demnitari, precum și a boierimii legate de vreo slujbă sau a celor fără dregătorii din domnia lui Ștefan cel Mare, nu reușesc să pătrundă în mecanismul selectării și plasării acestora în cele mai înalte demnități și instituții de stat, în Sfatul domnesc în special.

Dintre studiile mai importante, care au văzut lumina tiparului spre sfârșitul aceleiași perioade merită atenție cel semnat de I.C. Filitti [9], care acordă o atenție deosebită Sfatului domnesc, marilor dregători din componența acestuia de la constituire până la începutul sec. al XVI-lea când dispar din Sfat boierii fără dregătorie, concluzie care nu a fost zdruncinată până azi.

În cea de *a doua perioadă* în condițiile care au survenit după august 1944 nu atât de favorabile dezvoltării științei istorice românești, totuși pe fundalul continuării eforturilor de depistare și publicare a documentelor istorice, inclusiv și celor din epoca lui Ștefan cel Mare, care, de altfel, ne interesează în primul rând, au fost inițiate noi cercetări ce țin de Sfatul domnesc, înalții dregători, de elitele politice, militare și ecleziastice ale Țării Moldovei. Pentru câteva decenii înainte o bună parte din lucrările istoricilor români, fie lucrări concret istorice, fie de sinteză au fost marcate de tăvălugul ideologic al concepției marxiste privind rolul personalității în istorie, în general și în istoria națională, în special, de pe principiile de clasă. Cu toate acestea, din anii '70 ai sec. al XX-lea mai ales în istoriografia românească au continuat să apară lucrări demne de apreciat sub aspectul manifestării în domnia lui Ștefan cel Mare a principalelor structuri de stat, a perindării marilor demnitari pe arena istorică alături de voievod. În special, am supus analizei un șir de lucrări dintre care le-am evidențiat pe cele semnate de N. Grigoraș [10], C. Cihodaru [11], N. Stoicescu [12], care vin cu informații mai ample și analize mai substanțiale privind Sfatul domnesc, componența și prerogativele acestuia, activitatea unor mari dregători. Mai ales cel din urmă istoric vine cu o prezentare substanțială a terminologiei sub care sunt cunoscute Sfatul și membrii Sfatului domnesc, apariția, evoluția și organizarea Sfatului domnesc, relațiile dintre domn și Sfat, atribuțiile Sfatului și ale membrilor lui, dregătorii cu funcții publice, militare și demnitarii de la curtea domnească, inclusiv cea a lui Ștefan cel Mare, ca într-o lucrare aparte să vină cu un repertoriu (nu lipsit de erori) al marilor dregători, fiind prezentată sumar activitatea a 61 de demnitari din epoca ștefaniană [13]. Sub aspect teoretic am subliniat importanța unei lucrări colective dedicate „instituțiilor feudale” din Țările Române [14], în care sunt prezentate principalele structuri de stat, Sfatul domnesc, înaltele dregătorii ș.a. de la apariție până la începutul epocii moderne. O atenție sporită în aceiași lucrare i se acordă instituțiilor și dregătoriilor din domnia lui Ștefan cel Mare.

Studiile din a doua perioadă sunt pătrunse de viziuni marxiste asupra istoriei, în care s-a exagerat în așa numita problemă a luptei aproape permanente dintre Ștefan cel Mare ca domn al țării, pe de o parte, și marea boierime, marii proprietari funciari – pe de altă parte, precum și în evidențierea spiritului egoist de clasă a marii boierimi dregătoare.

În lipsa aproape totală de lucrări dedicate epocii lui Ștefan cel Mare, cele câteva ediții ale Istoriei RSS Moldovenești [15], precum și cele dedicate politicii externe a Țării Moldovei, puternic ideologizate, pe lângă multiplele lacune și interpretări tendențioase acestea sunt lipsite aproape total de nume de demnitari boieri din domnia marelui voievod, iar structurile superioare de stat sunt aproape invizibile.

A *treia perioadă* în evoluția istoriografiei problemei începe odată cu cercetările istorice în noile condiții democratice de după Revoluția română din 1989 și mișcarea de eliberare națională și proclamarea Independenței de Stat a Republicii Moldova în august 1991 și continuă până astăzi. În special, au fost efectuate ample investigații privind domnia lui Ștefan cel Mare atât de o parte, cât și de alta a Prutului. Un număr impresionant de studii dedicate marelui voievod au apărut cu ocazia împlinirii a unei jumătăți de mileniu din ziua trecerii Măriei Sale la cele veșnice [16,17, 18, 19, 20]. Unele dintre acestea conțin interesante date și considerații privind activitatea unui șir de demnitari din sferele înalte ale puterii din epoca ștefaniană.

Din întreg spectrul de lucrări fundamentale dedicate lui Ștefan cel Mare, sub cele mai diverse aspecte, inclusiv problema raporturilor sale cu marea boierime dregătoare, cu înalții săi demnitari un loc aparte îi aparține studiului monografic semnat de istoricii ieșeni Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely [21]. În centrul atenției investigației se află familia, viața și activitatea, politica internă și externă, războaiele și campaniile militare, programul cultural-ctitoricesc, ș.a. O atenție deosebită cei doi cercetători acordă, din punct de vedere a cercetării noastre, unor asemenea aspecte cum ar fi tensiunile care s-au acumulat și s-au declanșat în mersul și după bătălia de la Baia (decembrie 1467) între voievod și o seamă de boieri, inclusiv și din rândurile înalților demnitari și proporțiile răfuieților cu trădătorii în anii 1467 și 1471. Pe întreg parcursul monografiei, indiscutabil deosebit de valoroasă, se aduc informații riguros verificate atât după surse interne, cât și externe, nu numai despre persoana și implicarea lui Ștefan cel Mare în tot și în toate, dar și atenția deosebită pe care o acordă selectiv unor înalți demnitari surprinși în activități de stat, în misiuni diplomatice, în campanii militare ș.a. Cu toate acestea întrucât conform concepției lucrării în centrul atenției autorilor se află personalitatea celebrului voievod structurile dregătorești cum ar fi Sfatul domnesc, alte dregătorii de curte, figurile reprezentative care au activat în aceste structuri se regăsesc doar parțial sau tangențial pe paginile tratatului științific analizat.

Merită atenție din punctul de vedere a problematicii tezei noastre și lucrarea lui Manole Neagoe [22] care pe lângă examinarea tradițională în plan preponderent cronologic a derulării evenimentelor din domnia lui Ștefan cel Mare încearcă să abordeze și să analizeze sub un anumit unghi de vedere și problemele legate de evoluția și manifestarea elitelor boierești atât până, cât și în anii de aflare în scaun a marelui voievod.

Deși dens sub aspect de materie informativă și amplu în sens de cuprindere a aspectelor prezentate, precum se cerea în elaborarea unor compartimente de asemenea anvergură, capitolul dedicat epocii lui Ștefan cel Mare semnat de Constantin Rezachevici în cea mai recentă sinteză de „Istoria Românilor”[23], precum era de așteptat, în centrul atenției se află figura dominantă a lui Ștefan cel Mare. În strânsă legătură cu acesta din urmă în studiu sunt prezenți în număr destul de mare boieri și demnitari încadrați în diferite acțiuni de politică internă și externă, în campanii militare și războaie urzind comploturi împotriva voievodului, căzând pe câmpul de luptă sau executând cu demnitate diverse porunci domnești.

Dintre lucrările apărute recent prezintă de asemenea interes articolele semnate de L.-V. Lefter, însă, acestea, deși la prima vedere sunt dedicate unor figuri ștefanieni, în prim planul lor se află probleme de genealogie și prosopografie și doar tangențial este acordată atenție rolului jucat de aceștia în viața politică și militară din domnia lui Ștefan cel Mare [24].

Deși au fost făcute unele progrese în cadrul elaborărilor menționate mai sus, totuși mai multe aspecte ce țin de evoluția marilor demnitari au fost puțin cercetate sau rămase cu totul în afara atenției specialiștilor, ceea ce a servit drept temei, pentru noi, în formularea problemei și în desfășurarea investigațiilor.

În cea *de-a doua parte* a Capitolului 1 sunt caracterizate principalele ediții de documente interne [25, 26] și externe [27]; sursele narative românești [28] și străine (cronici, anale), precum și însemnări, epitafe, pisani, inscripții murale [29] și pomelnice [30] privind domnia lui Ștefan cel Mare.

În cel *de al treilea* subcapitol sunt trase concluziile la 1 Capitol, subliniindu-se că analiza critică istoriografică efectuată, precum și sursele caracterizate, diverse ca formă și conținut constituie baza care ne-a permis desfășurarea investigațiilor la un nivel satisfăcător și atingerea scopului și obiectivelor formulate în teza de doctor în istorie.

Capitolul 2, *Structuri și medii de formare și afirmare ale înalților demnitari ai lui Ștefan cel Mare* este divizat pe trei subcapitole. *Cel dintâi* cuprinde caracteristica structurilor de stat (Sfatul domnesc, Curtea, Cancelaria, Visteria și Vama domnească), a înalților demnitari (logofăt, pârcălab, vornic, vistiernic, spătar, postelnic, ceașnic, clucer, comis) [12], în care activau un număr destul de mare de dregători de diferite ranguri, fie în orașul de reședință a țării, și pe la alte curți domnești din țară, fie pe la cetăți și ținuturi sau în misiuni diplomatice, care în totalitatea lor constituiau cercul de colaboratori ai lui Ștefan cel Mare. Totodată, în subcapitol se arată că voievodul de rând cu structurile de stat și dregătorești, preluate de la predecesorii săi, a instituit altele noi (medelnicer, ușar, pitar, armaș), precum și pârcălăbiile (Chilia, Orhei [31], Ciceiu și Cetatea de Baltă, Crăciuna, Ciobârciu [32], Soroca [33], Cernăuți), care urmăreau scopul consolidării aparatului de stat și a Domniei ca structură politică principală a țării (*vezi Anexele 1- 4 a tezei*).

Toate aceste structuri de stat constituiau mediile de formare și promovare a înalților demnitari, caracterizate în *cel de al doilea* subcapitol. Întrucât, obiectul de studiu al tezei este elita dregătorească a țării în continuare sunt caracterizate categoriile de dregători în strânsă legătură cu importanța lor, precum și numele concrete ale celor care s-au perindat în principalele demnități și dregătorii. În special, am arătat, că de regulă aceștia erau boieri cu multă experiență de activitate politică, militară, administrativă și diplomatică, care, deși aveau anumite interese de grup, erau în același timp devotați voievodului. Mulți dintre ei în paralel cu îndatoririle lor directe îndeplineau mai multe porunci domnești, între care rezolvarea unor litigii de graniță, plecarea în misiuni diplomatice, prezența la semnarea tratatelor internaționale, la depunerea jurământului de omagiu, precum și drept garanți ale documentelor oficiale bilaterale, la delimitarea unor moșii, precum și în calitate de comandanți ai unor corpuri de oaste ș.a. De rând cu demnitarii din țară Ștefan cel Mare a recurs la serviciile mai multor specialiști străini, pe care i-a atras mai ales în activitatea diplomatică. Într-un tabel special (*vezi 2.2. Tabelul 1*) arătăm mișcarea și ascensiunea mai multor dregători de la ranguri inferioare slujitorești până la cele mai înalte demnități (de exemplu, de la diac de Cancelarie până la cel de logofăt al țării, de la clucer al doilea sau al treilea până la cel de membru în Sfatul domnesc, de pârcălab al unei cetăți ș.a.).

În cel *de al treilea* subcapitol sunt trase concluziile principale dintre care desprindem pe aceia potrivit căreia pe parcursul domniei Ștefan cel Mare a selectat și a promovat cadre din mai multe medii de activitate, între care Curtea domnească, care era o „pepinieră” de pregătire și promovare a cadrelor, precum și din cel al reprezentanților marii boierimi din țară și dintre cei refugiați; din rândurile nobilimii mijlocii și mici; din cele ale cadrelor militare care s-au manifestat pe câmpul de luptă și dintre rudele sale apropiate și cele ale marilor dregători devotați lui.

Capitolul 3, *Marii demnitari în prima perioadă a domniei (1457-1471)* este divizat în șapte subcapitole, și este urmărită evoluția și manifestarea înalților demnitari în primii 14 ani de domnie. *Primul* subcapitol este consacrat soluționării unor probleme ce țin de susținerea tânărului Ștefan de către marea boierime dregătorească în luarea scaunului domnesc, arătându-se că acesta a pornit în campania din aprilie 1457 cu o seamă de boieri care au făcut parte odinioară din Sfatul domnesc al tatălui său Bogdan al II-lea [34] (Vlaicul, Oțel și Ciopei),

alții din Țara de Jos și din ținuturile de baștină ale părinților săi, precum și de înaltul cler [35].

În cel de al *doilea* subcapitol este analizată situația și corelația de forțe între grupările boierești după urcarea în tron a voievodului, care în politica de cadre și în relațiile cu marea boierime și înalții demnitari a recurs la politica de compromis [36] și de atragere de partea sa a boierilor din fostul Sfat al lui Petru Aron, inclusiv și din rândurile celor refugiați în străinătate, ajungând pe această cale la un echilibru perfect de forțe în constituirea primului Sfat domnesc în 1457 [37]. Cât privește retribuirea demnităților și dregătoriilor principale în Sfatul domnesc, Ștefan cel Mare cedează conștient primele patru poziții în Sfat boierilor din anturajul fostului domn (Cozma al lui Șandru, Manoil Grecul, Oană Julici și Petru pârcălab), pe când pârcălăbiile principale (Cetatea Albă, Suceava și Neamț) și dregătoriile care aveau tangență directă cu domnul (postelnicul, vistiernicul, stolnicul și ceașnicul) au revenit adepților săi (Vlaicul, pârcălab de Cetatea Albă, Iliăș Modruz și Petru Ponici pârcălabi de Suceava, Ciopei de Neamț, Ișăia, Stanimir, Zbierea și Tador). Această politică de compromis și echilibru de forțe a permis voievodului să se consolideze în Scaun.

În cel *de-al treilea* subcapitol se arată că aceeași politică de compromis în formarea componentelor succesive ale Sfatului domnesc Ștefan cel Mare o menține până către sfârșitul anului 1467 [38]. Pe de o parte, voievodul reușește să-i readucă și să-i atragă de partea sa pe mai mulți înalți demnitari din rândurile boierilor fugari cărora le garantează securitatea și averile și totodată îi ridică pe scaune înalte ale Sfatului domnesc, iar pe de alta - treptat plasează în structurile superioare ale puterii în locul boierilor decedați sau vârstnici oameni noi din rândurile susținătorilor săi. Pe această cale Ștefan cel Mare tinde să încline balanța de forțe de partea sa. În continuare sunt arătate în detaliu modificările în componentele sfaturilor succesive pe parcursul primei perioade.

În subcapitolul *al patrulea* arătăm în baza totalității de documente cunoscute din epocă precum că în politica de compromis cu marea boierime și înalții demnitari domnul țării recurge între anii 1459-1479 la încă un procedeu, cunoscut de altfel de mai multă vreme în Țara Moldovei, cel de cosigilare a actelor ieșite din cancelaria domnească [39], prin care înalții demnitari din Sfatul domnesc erau admiși în calitate de garanți la luarea deciziilor în judecăți, în încheierea unor înțelegeri internaționale ș. a. Polemizând cu alți cercetători, prin argumente proprii, demonstrăm că fenomenul cosigilării nu este o cedare în fața mării boierimi dregătoare, ci mai curând această practică reprezenta, după noi, aducerea la îndeplinire a promisiunilor date de tânărul voievod la urcarea în scaun, de a diriguja țara împreună cu sprijinul și concursul direct al Sfatului domnesc, al mării boierimi, în ultimă instanță. Fenomenul cosigilării documentelor interne reprezenta o formă de compromis a tânărului domn care prin asemenea acțiuni căuta să atragă de partea sa întreaga boierime. Această practică a încetat atunci când foștii demnitari ai lui Petru Aron, care acceptase colaborarea cu Ștefan, au ieșit treptat de pe arena politică, aceștia fiind înlocuiți cu susținători de nădejde ai voievodului.

În subcapitolul *al cincilea* atenție sporită este acordată apogeei contradicțiilor dintre domn și înalții demnitari în condițiile războaielor cu regele Ungariei Matia Corvin (Baia, 1467) și cel cu pretendentul la tron Petru Aron (Orbic, 1470). Prin analiza detaliată a componentelor Sfatului domnesc, a deținătorilor de înalte slujbe domnești, atât până, cât și după acele două campanii militare am arătat că Ștefan cel Mare a recurs în 1468 și respectiv în 1471 nu numai la represalii față de boierii „hicleni” [40], dar și la importante modificări în rândurile Sfatului domnesc, încât a fost schimbată radical componența acestui organ consultativ și ale altor structuri de stat. Toate aceste măsuri și schimbări radicale în rândurile elitelor lui Ștefan cel Mare pe parcursul anilor 1468-1471 au avut efectul scontat, căci voievodul a reușit să distrugă opoziția, să-i înfrângă pe tătari la Lipnic (1470), să-l prindă și să-l condamne pe rivalul său Petru Aron, să pedepsească trădătorii, ca în anii următori să

aibă deplină libertate să întreprindă acțiuni hotărâte contra lui Radu cel Frumos, implicit contra Imperiului Otoman, de astă dată fiind sprijinit de Sfatul domnesc dominat de noii boieri promovați de voievod. Sub acest racursiu scrutând evenimentele derulate până la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare putem observa cu ușurință că după 1471 nici sursele interne, nici cele externe nu mai atestă grupări boierești însemnate antiștefaniene.

În cel din urmă subcapitol de bază *al șaselea* încercăm în studii de caz să conturăm profilul a două dintre cele mai importante personalități din anturajul lui Ștefan cel Mare, care s-au manifestat în prima perioadă, drept criteriu de selectare a servit activitatea și rolul jucat în Sfatul domnesc și pe la cetăți mai însemnate, fiind vorba de panii Manoil Grecul, prim-sfetnic [41] și Vlaicul, pârcălab, unchiul voievodului [42, 43].

Manoil Grecul cunoscut după izvoare ca „Manoil cel Mare” sau ca „Manuil al protopopului”, om cu multă carte, ridicat în înalte ranguri după o îndelungată și agitată carieră politică și militară de cc. 31 ani (1436-1467). S-a manifestat mai ales în domniile lui Iliăș și a fiilor acestuia, Roman și Alexandrel voievozi, în calitate de *pârcălab al Hotinului* (1438-1455). A luptat împotriva lui Bogdan al II-lea ca susținător al minorului Alexandrel voievod. În ultima sa domnie, Petru Aron îl aduce la Suceava ca sfetnic apropiat (1455-1457). În evenimentele din primăvara anului 1457, a fost atras în gruparea boierului Cozma și acceptat de Ștefan cel Mare *prim-sfetnic* 1457 - 1460; *boier în Sfat fără dregătorie* 1460 - 1466; *prim-sfetnic* 1466 - 1467. Apogeul carierii sale îl atinge în prima perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare, când este sfetnic apropiat al voievodului, ocupând permanent poziția întâia sau a doua în sfatul domnesc, contribuind la consolidarea țării sub toate aspectele.

Vlaicul, unchiul lui Ștefan voievod, pe linie maternă; promovat de Bogdan al II-lea, menționat doar o singură dată în Sfatul domnesc la 13 iun. 1451. Probabil a fost în pribegie 1451-1457; adept al lui Ștefan la luarea scaunului domnesc din 12 aprilie 1457, *Pârcălab de Cetatea Albă* 1457-1462 (probabil până la 1466), participă la semnarea tratatului moldo-polon din 4 apr. 1459 de la Overcăuți; *boier-sfetnic* 1463 - 1467; ia parte la lucrările comisiei mixte pentru reglementarea relațiilor moldo-polone din 9 octombrie 1467. Din 1468-1478 figurează în Sfatul domnesc împreună cu fiul său Duma, asociat la dregătorie. Ștefan voievod îi întărește la 1466 seliștea Chișinău. *Pârcălab de Hotin* 1467 - 1476; *boier în Sfat fără dregătorie* 1478 - 1480; *prim-sfetnic* 1479 - 1484 și concomitent *pârcălab de Orhei* 1481- 1484, când cetatea a fost înzestrată pentru prima dată cu artilerie. Am admis că a căzut în luptele de apărare a Chilieii sau a Cetății Albe în vara anului 1484.

În cel de al *șaptelea* subcapitol sunt trase concluziile care reies din conținutul capitolului. Urmărind clasa înalților demnitari, de la luarea scaunului de tânărul Ștefan (1457) și până după lupta de la Orbic (1470), concluzionăm că aceasta în relațiile cu voievodul, în activitatea și manifestarea sa pe arena politică a trecut prin faze de compromis și relativă liniște; de trădări în condiții extremale de război și de remanieri radicale care au dus la înclinarea balanței de forțe în structurile principale de stat, în Sfatul domnesc, în special, în favoarea voievodului.

Capitolul 4, Marii demnitari în a doua perioadă a domniei (1471-1486) este divizat în cinci subcapitole. În *primul* dintre acestea ne oprim detaliat la chestiunea depășirii în continuare a situațiilor critice în relațiile dintre domn și înalții demnitari după bătăliile de la Baia (1467) și Orbic (1470). Precum încercăm să arătăm, Ștefan cel Mare în politica sa de consolidare a puterii, pe lângă alte acțiuni, arătate în capitolul precedent, recurge la încă o măsură în vederea menținerii politicii de compromis, sprijinindu-se, de astă dată pe cei mai apropiați sfetnici ai săi, revenind la o experiență aproape uitată în relațiile dintre domni și sfetnicii săi. Este vorba despre aceea că în scurtă vreme după pedepsirea vornicului Crasnăș și a părtașilor săi voievodul recurge la o nouă redacție în formularul model al cărților domnești emise de cancelaria sa în anii 1468-1478, prin care alături de primii înalți demnitari din Sfat, patru la număr (Stanciul Marele, Vlaicul, Goian și Isaia), apare sintagma

„și copiii lui ...”, pe care noi am definit-o drept *asociație la dregătorie*, în cazul dat în Sfatul domnesc. Considerăm că sintagma „și copiii lui ...” era o formă prin care se asigura pe viitor odraslelor marilor dregători demnități înalte în Sfat și alte slujbe [44]. Prin aceasta se revine, după noi, la politica de compromis a voievodului după o perioadă de confruntări cu unele grupări boierești în urma cărora a fost atins din nou echilibrul de forțe prin formarea în jurul său a unui grup apropiat de demnitari și „copiii lor”. Această măsură s-a dovedit mai puțin efectivă, deoarece în lupta de la Orbic în decembrie 1470 între boierii „hiclei” s-au pomenit doi (Goian și Isaia) dintre cei patru sfetnici apropiați. După procesul de pedepsire a trădătorilor de la Vaslui în 16 ianuarie 1471 în formularul oficial al documentelor și-au păstrat locul doar Stanciul Marele cu fiul său Mârza și Vlaicul pârcălab cu fiul său Duma, ambii rude apropiate ale domnului, cărora le-a rămas sintagma până în 1478, și care erau persoane de cea mai mare încredere ale voievodului.

În subcapitolul *al doilea* este în temei investigată problema proporțiilor atragerii rudelor voievodale în Sfatul domnesc și în înalte dregătorii. În primul rând, spre deosebire de A. Sacerdoțeanu [45], Al. Boldur [46] și N. Stoicescu [47] care au identificat doar șase rude apropiate pe care voievodul le-a plasat în înalte demnități, noi am reușit să constatăm că numărul acestora era cu mult mai mare atingând în total cifra de 21 persoane, dintre care marea majoritate dintre cei promovați în înalte demnități erau cele dinspre mama sa, Maria-Oltea (*vezi Anexa 7 și 8 la teză*). Fenomenul capătă amploare cu începere din a doua perioadă a domniei. La aceștia am adăugat și alte rude, de astă dată mult mai puține, fiind vorba de rudele dinspre tată a voievodului, între care Stanciul Marele și fiul său Mârza și Ioan Țamblac rudă a Mariei de Mangop, soția voievodului (*vezi în teză 4.2. Tabelul 1*).

În paralel, prin cercetările noastre și ale altor istorici au fost identificate alte 27 de cazuri de înrudiri între membrii Sfatului domnesc, care laolaltă cu legăturile de rudenie cu fiii, frații, surorile, verii și nepoții lui Ștefan cel Mare au constituit liantul încrederii reciproce dintre domn și înalții demnitari și au asigurat trăinicia, devotamentul față de voievod în marele campanii militare din perioada examinată. (*vezi în teză 4.2. Tabelul 1*). Aceste relații strânse de rudenie cu voievodul și din mediul elitar ștefanian au constituit acel nucleu consolidat al puterii voievodale care a sprijinit domnia, pe Ștefan cel Mare, personal, la curte, în țară, în campaniile militare și în misiunile sale diplomatice pe parcurs de aproape jumătate de veac. Aceiași boierime dregătoare, fie aceștia personal, fie urmașii lor au rămas sprijinitori fideli ai tronului în domniile lui Bogdan al III-lea (1504-1517) și Ștefăniță vodă (1517-1527), încât tradiția constituită în primul secol de existență a Țării Moldovei a continuat nu numai în domnia lui Ștefan cel Mare dar și în cele ale urmașilor săi [48].

În subcapitolul *trei* sunt studiate și arătate prin nume concrete de demnitari modificările care s-au produs în rândurile Sfatului domnesc ale altor înalte demnități, pe parcursul celei de a doua perioade de domnie. Dacă la începutul perioadei examinate, pe parcurs de câțiva ani s-a menținut stabilitate deplină fără remanieri importante, apoi, în urma marilor bătălii de la Vaslui (1475), (numele celor căzuți au fost trecute în celebrele pomelnice ale mănăstirilor Bistrița și Voroneț [49]) și Valea Albă (1476) soldate cu pierderi umane însemnate, inclusiv și din rândurile sfetnicilor și înalților demnitari (5 după lupta de la Vaslui și respectiv 14 după cea de la Valea Albă) au survenit importante remanieri în Sfatul domnesc și în alte dregătorii. În urma acestor pierderi Ștefan cel Mare a fost nevoit să recurgă nu atât la modificări, cât la completări importante în structurile de stat, în Sfatul domnesc, în primul rând. Marii demnitari rămași în viață după bătăliile de la Vaslui și Valea Albă, au fost plasați, precum arată studiul nostru comparativ, în primele scaune ale Sfatului domnesc, iar noii promovați, formați în slujbe secundare, au completat celelalte locuri în Sfat și în mai multe dregătorii. Prin comparație între datele oferite de documentele interne, atât până, cât și după cele două mari confruntări moldo-otomane, am stabilit că în urma acestora componența Sfatului domnesc s-a renovat radical. Evoluția și activitatea noilor

promovați arată că Ștefan cel Mare a reușit să găsească și să instaleze în posturi cheie alți oameni integri, cu bune calități organizatorice, în diferite domenii, devotați domnului.

O altă mare renovare a componentelor Sfatului s-au produs în urma cuceririi Chilie și Cetății Albe (1484) de către turci, ceea ce ne-a determinat să considerăm, că în aceste lupte de apărare au căzut nu numai pârcălabii celor două cetăți, dar și mulți alți demnitari, care după câte se pare au fost trimiși din timp să se alăture apărătorilor fortărețelor moldovene de la Dunăre și Marea Neagră. Cum altfel putem explica dispariția din Sfat în perioada imediat următoare după vara lui 1484 a unui număr mare de demnitari, 11 în total, după care voievodul s-a văzut nevoit să completeze din nou rândurile înalților dregători. Toate aceste date și informații arată cu prisosință că Ștefan cel Mare a recurs și în această perioadă la modificări importante în rândurile Sfatului domnesc, ale înalților demnitari, dar spre deosebire de finele celei dintâi perioade (1467-1471) când marile schimbări au fost efectuate în urma unor acțiuni de „hicleie” a unei părți a boierimii dregătore, apoi în cea de-a doua (1471-1486) acestea s-au produs în urma unor pierderi grele umane în mersul marilor războaie de apărare contra turcilor.

La fel ca și în compartimentul precedent sunt prezentate ca studii de caz în subcapitolul al *patrulea* alte două mari personalități reprezentative ale perioadei - panii Stanciul Marele prim-sfetnic și Ignatie Iuga, vistiernic [50], ambii rude domnești.

Ignatie Iuga, boier promovat de Ștefan voievod. Căsătorit cu Anastasia, fiica lui Stețco Dămăcuș, face bogate dării (sate, vii, obiecte bisericești din metal scump, broderii, animale, bani) la mănăstirile Moldovița, Putna, Voroneț, Bistrița fiind înscris ca ctitor în pomelnicele acestora; boier în Sfatul domnesc cu dregătoria de *vistiernic* 1458 - 1479. La sfârșitul lunii iunie - începutul lui iulie 1476 este lăsat de voievod împreună cu Șendre portar și 1000 de ostași călări să vegheze trecerea Dunării de către armata otomană. Ia parte la lucrările comisiei mixte pentru reglementarea relațiilor moldo-polone din 9 octombrie 1467; boier în Sfat fără dregătorie pe poziția 3, 4, și 5-a între 1479-1484; este cunoscută pecetea personală; probabil, rudă cu voievodul. † 1490, înmormântat la Putna.

Stanciul Marele (cel Mare), fiul lui Oană vornic, de la Tulova. Căsătorit cu Chiajna, fiica lui Alexandru cel Bun voievod. Frate cu Costea și Lazor, cărora la moartea tatălui lor li se întăresc moșii (cc. 30 de sate și seliști, 20 de locuri de sate). Împreună cu Lazor au făcut parte din 1432 în Satul domnesc al lui Iliăș vv., *vistiernic* 1435-1436, *postelnic* 1436 - 1443. Reapar ambii frați în Sfatul domnesc al lui Alexăndrel voievod în calitate de boieri-sfetnici din 1452, Stanciul figurând al 3-lea, apoi și al 2-lea în Sfat, din 1453 cu dregătoria de *pârcălab de Cetatea Albă*. Alături de fratele său Lazor continuă să se mențină și în Sfatul lui Petru Aron, aceștia figurând printre primii cinci sfetnici din 1454. Refugiat în Polonia alături de Petru Aron a revenit în țară în 1459, când este inclus în Sfatul domnesc de Ștefan cel Mare ca *boier-sfetnic* 1459-1465; apoi *pârcălab de Cetatea Albă* 1466 - 1470 și concomitent *prim-sfetnic* 1467-1479. S-a păstrat pecetea personală pe documentul din 12 iulie 1459. În iulie 1468 trimis sol la craiul leșesc și la logofătul pribeag Mihail, iar la 20 iunie 1475 se afla în Ungaria. Din 1468 -1476 figurează în Sfatul domnesc împreună cu fiul său Mârza. Ctitor la mănăstirea Humor, † la 11 august 1479.

În cel de-al a *cincilea* subcapitol sunt expuse principalele concluzii care reies din conținutul capitolului, dintre care evidențiem următoarele: la începutul celei de-a doua perioade a domniei (1471-1486) Ștefan cel Mare recurge la schimbări radicale în Sfatul domnesc; renunță la serviciile unor boieri - înalți demnitari și aduce în locul lor un număr mare de pârcălabi de cetăți, oameni de nădejde numiți de el din rândurile boierilor tineri formați în anturajul său apropiat și din cele ale rudelor sale. Remanierile efectuate la începutul celei de-a doua perioade de domnie au permis voievodului să devină stăpân pe situație, să controleze din plin starea de spirit în mediul sfetnicilor, marilor boieri dregători și mai ales ale comandanților săi militari (pârcălabi). Toate acestea s-au dovedit a fi eficiente

în timpul marilor confruntări cu Poarta Otomană, fie în timpul campaniilor întreprinse în Țara Românească, fie în timpul marilor invazii otomane din 1475-1476. În aceeași perioadă consolidarea elitelor ștefanieni a avut loc pe calea atragerii de către voievod în structurile de stat centrale, administrative și militare a numeroase rude domnești, mai ales dintre cele dinspre mamă, precum și din cele ale înalților demnitari membri ai Sfatului domnesc; prin cosigilarea și includerea în formularul documentelor a sintagmei „și copiii lor”; în ciuda multor greutăți și a pierderilor grele prin care a trecut Țara Moldovei, Ștefan cel Mare, sfetnicii și comandanții săi militari nu mai apar opoziții și elemente trădătoare, ba dimpotrivă, elitele ștefanieni au stat cu tărie alături de domn, mulți dintre ei căzând pe câmpurile de luptă de la Vaslui (1475), Valea Albă (1476), în cele de apărare ale Chiliei și Cetății Albe (1484). Analiza componentelor Sfatului domnesc a arătat că dacă schimbările radicale care s-au produs în rândurile elitelor ștefanieni spre sfârșitul primei perioade (1468-1471) au avut loc în urma trădărilor și pedepsirii celor „hicleni”, apoi în cea de-a doua (1471-1486) - modificările au fost efectuate drept urmare a pierderilor grele umane, între care și ale marilor demnitari, în mersul războaielor antiotomane.

*Capitolul 5, intitulat **Marii demnitari în a treia perioadă a domniei (1486-1504)*** este divizat în patru subcapitole. *Primul* dintre ele întrunește un șir de aspecte, prin care se varsă lumină asupra unor schimbări importante în relațiile voievodului cu înalții demnitari printr-o nouă tactică și luare de atitudine, prin care este atinsă strângerea rândurilor elitelor în jurul domnului țării. În afară de tradiționalele ospete, daruri scumpe și ridicarea în rang de viteji, pe care obișnuia domnul să le ofere „slujilor sale credincioase” după campanii militare pe parcursul primelor decenii de domnie, în cea de-a treia perioadă, pe lângă aceste onoruri, întreprinde de astă dată și numeroase danii de moșii și alte proprietăți „pentru slujbă dreaptă și credincioasă” mai multor boieri mari și mici și urmașilor acestora. Din tabelele întocmite de noi (vezi 5.1. *Tabelul 1 și 2*) în baza totalității de documente păstrate și reconstruite am constatat că dacă în prima perioadă de domnie (1457-1471) voievodul a recurs la 4 danii, în cea de-a doua (1471-1486) – la 6 danii, apoi în cea de-a treia perioadă (1486-1504) am identificat 44 de cazuri de danii domnești, dintre care 28 sigure. Mai multe dintre aceste danii au fost făcute în 1495, ceea ce ne-a determinat să presupunem că ofrandele au venit drept răsplată cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la lupta de la Vaslui.

În subcapitolul al *doilea* sunt urmărite modificările care s-au produs în rândurile elitelor ștefanieni în ultima perioadă de domnie. În special, în urma investigațiilor efectuate am observat că remanierea și perindarea înalților demnitari în Sfat din 1486 până în 1503 inclusiv, Ștefan cel Mare a reamplasat de pe un loc pe altul, de fiecare dată mai înalt, 7 dregători din rândurile colaboratorilor săi mai vechi, cunoscuți încă din a doua perioadă. Totodată, în aceeași 17-18 ani au fost aduse în Sfat 14 persoane noi, dar și acestea nu erau boieri cu totul necunoscuți, căci de cele mai multe ori, izvoarele documentare îi atestă până a fi aduși în Sfat în ranguri inferioare boierești, categorisite de noi drept dregători din afara Sfatului (vezi *Anexa 4*), încât putem afirma cu certitudine că în această din urmă perioadă a domniei lui Ștefan cel Mare schimbările în sferile înalte ale puterii au avut loc aproape firesc, în urma afirmării unei noi generații de demnitari. Toate acestea ne fac să considerăm că schimbările produse poartă un caracter ordinar, strict necesar de la un caz la altul, nu au fost legate de cataclisme și perturbări politice de proporții (vezi *Anexa 6*). Chiar și așa numitul complot din ultimele zile de viață a lui Ștefan cel Mare după noi, mai curând nu a avut loc, deoarece dacă comparăm ultimele componente ale Sfatului domnesc al lui Ștefan cel Mare cu cele din primii ani de domnie a succesorului său Bogdan al III-lea, observăm cu ușurință că în Sfatul celui din urmă au rămas aceeași demnitari sfetnici. Aceste împrejurări ne determină să considerăm că în ultimul deceniu de domnie Ștefan cel Mare a fost înconjurat de demnitari fideli până la sfârșitul vieții sale, demnitari care au continuat să ocupe locuri de frunte și în Sfatul domnesc al lui Bogdan al III-lea, ani de-a rândul, fiind

vorba de Luca Arbore, Ion Frunteș, Isac, Petrică al lui Hărman, Șteful, Ioan Tăutul ș.a.. Ba mai mult, unii dintre ei ai fost ridicați pe trepte dregătorești și mai înalte, ceea ce arată că Bogdan al III-lea în primii ani de domnie s-a sprijinit pe aceiași sftetnici și dregători care constituiau anturajul tatălui său în ultimii ani de viață.

În subcapitolul *trei* sunt prezentate în studii de caz alte trei figuri importante ale perioadei - pانی Duma Vlaiculovici, prim-sftetnic și vărul voievodului, Luca Arbore, nepot de frate al domnului țării și portar de Suceava, precum și Coste Posadnic, pârcălab de Soroca.

Duma Vlaiculovici, fiul lui Vlaicul, pârcălab. Văr primar cu Ștefan voievod; boier în *Sfat fără dregătorie* 1468 - 1476 (1469 - 1476, ca asociat la dregătorie); *pârcălab de Cetatea Albă* 1478 - 1480; *boier în Sfat fără dregătorie* 1481- 1491; *boier în Sfatul domnesc* și *totodată pârcălab de Hotin* 1492 - 1493; *prim-sftetnici* 1490 - 1502 și *totodată pârcălab de Neamț* 1494 - <1498 - 1499>; participă la depunerea jurământului de omagiu regelui polon Cazimir de către Ștefan cel Mare la 16 septembrie 1485; la semnarea tratatului de pace moldo-polon din 12 iulie 1499 semnat la Hârlău și de alianță între Ștefan cel Mare și Alexandru Marele cneaz al Lituaniei la 14 sept. 1499. Sol la hanul Crimeei în 1497 [52]. S-a păstrat în varianta slavonă a doc. pecetea personală din 12 iulie și 14 septembrie 1499. Moșii: Ștefan voievod îi întărește în 1479 satul Rogojeni pe Siret, iar în 1488 îi dăruiește satul „unde a fost Fete, pe Bogdana” și seliștea „ unde a fost Oană din Moişa, pe Trotuș”, ambele foste domnești.

Luca Arbore (Arbore), fiul lui Ioachim „Arbore cel Bătrân, pârcălab de Neamț” (frate al lui Ștefan cel Mare) și al Anastasiei, nepoata lui Crâstea cel Mare, vornic. Căsătorit de trei ori consecutiv cu Maria (†1497), Dragna, fata lui Șandru pârcălab și Iuliana, fiica lui Petre (Țura?), comis. A deținut dregătoria de *pârcălab și Portar de Suceava* 1486; 1498 - 1507, participă la semnarea tratatului de pace moldo-polon din 12 iulie 1499 semnat la Hârlău, și de alianță între Ștefan cel Mare și Alexandru Marele cneaz al Lituaniei la 14 sept. 1499. Sol în Țara Leșască (1496, 1503), Marele cneaz al Moscovei (1496), Hanatul Crimeei (1497). În timpul campaniei din 1497 a lui Ioan Albert al Poloniei apără cu succes timp de 3 săptămâni cetatea Suceava. Ctitorul bisericilor Arbore (jud. Neamț), unde i s-a păstrat două tablouri, unul votiv și altul funerar, în celei de la Șipote (țin. Iași), unde avea și curți de reședință. Ștefan cel Mare îi întărește satul Solca; parte din s. Țăpești, moștenit de la părinți. Înscris cu familia în pomelnicele mănăstirilor Moldovița și Voroneț. Considerat și pretendent la scaunul domnesc (1504). A activat ca prim-sftetnic în domniile lui Bogdan al III-lea și Ștefăniță vodă care învinuindu-l de „hiclenie” la condamnat la moarte [52, 53].

Coste Posadnic, fiul lui Stan Posadnic și a Maricăi, ce cobora din Mihail Peritschi. Căsătorit cu Marușca fiica lui Pântecel, nepoata lui Iliăș ceașnic. Primul *pârcălab cunoscut al Sorocii* 1499 - 1500, pe când, admitem noi a fost înălțată cetatea de piatră. Nu se știe până când Coste a deținut funcția de pârcălab de Soroca, dar se pare că a condus-o destul de mult, deoarece un alt pârcălab îl identificăm la Soroca abia în 1519. Participă la semnarea tratatului de pace moldo-polon din 12 iulie 1499 semnat la Hârlău, și de alianță între Ștefan cel Mare și Alexandru Marele cneaz al Lituaniei la 14 sept. 1499. S-a păstrat pecetea personală în varianta latină a documentului din 12 iulie 1499 cu legenda „*Косте прѣккалѣвъ*” și în varianta slavonă din 14 sept. 1499 cu legenda „*Пан Кост[ъ] посадник*”. La 14 martie 1500 Ștefan cel Mare îi întărește satul Todirești lui “Coste pârcălab Sorocii și frați-său Teodor și Giurja Păcurarul..., unde a fost casa unchiului lor”. În cercetările din ultima vreme, Coste pârcălab de Soroca este identificat cu Coste Posadnic, care, la 7 martie 1528, nu mai era în viață [33].

În cel din urmă subcapitolul, *al patrulea*, sunt formulate concluziile care decurg din investigațiile efectuate în ultima perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare, dintre acestea evidențiem următoarele: donațiile de proprietăți făcute de voievod mai multor demnitari și

urmașilor lor laolaltă cu cele făcute instituțiilor ecleziastice și întărirea altora pe lângă unele cetăți în vederea consolidării ocoalelor acestora urmăreau scopul, de altfel atins, de a consolida păturile dregătorești, structurile de stat, formarea și consolidarea în jurul voievodului a unor dregători devotați. Schimbarea de tactică și atitudine conștientizată și întreprinsă de Ștefan cel Mare în a treia perioadă în relațiile cu elitele sale și-au atins scopul și au adus rezultatele scontate, întrucât din totalitatea de surse din epoca respectivă nu sunt constatate hiclenii și conflicte de proporții cu marea boierime dregătoare. Investigațiile noastre mai arată că la moartea lui Ștefan cel Mare puterea voievodală a fost preluată pe cale pașnică.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Aspectele abordate în teza de față țin de o vastă problemă referitoare la rolul elitelor la o anumită etapă a evoluției societății medievale românești din Țara Moldovei. În atenția noastră s-au aflat elitele, intrate în tradiție ca mari dregători și definite în știința istorică drept mari demnitari din epoca lui Ștefan cel Mare, care au exercitat funcții importante timp de circa o jumătate de secol în structurile centrale de stat, în primul rând în Sfatul domnesc și în înaltele dregătorii de la Curtea voievodală, precum și cele de pe la cetăți și ținuturi, în calitate de consilieri (sfetnici, vornici, logofeți, spătari, vistiernici, postelnici, cluceri, ceașnici, comiși), comandanți militari și administratori (pârcălabi și staroști) ș.a. Aceștia îl consiliau pe domn și îl ajutau să administreze și să apere țara, să stabilească și să întrețină relații de bună vecinătate cu alte țări ș.a. Rezultatele investigației au căpătat reflectare în 12 lucrări științifice publicate, inclusiv 2 monografii și prezentate la 9 conferințe științifice naționale și internaționale, care de asemenea au fost editate.

Noutatea tezei constă în analiza quasitotalității materialelor documentare din epocă și în formularea unor noi concluzii după cum urmează:

1. Analiza istoriografică efectuată în primul capitol al tezei ne-au dus spre concluzia că deși problema elitelor ștefanienă a fost abordată într-un fel sau altul, totuși, în literatura de specialitate nu s-a profilat cu destulă claritate evoluția și manifestarea pe diverse planuri a marilor dregători și sfetnici din epoca ștefaniană și că în majoritatea lucrărilor publicate până în prezent, în prim planul cercetărilor, s-a aflat personalitatea lui Ștefan cel Mare, activitatea sa în plan intern și extern, rolul său în războaiele de apărare, în promovarea unor politici de anvergură, între care și programul său cultural-ecclesiastic, încât se desprinde ușor ideea că totul sau aproape totul ce s-a reușit în această epocă de glorie și mari realizări s-a datorat exclusiv lui Ștefan cel Mare, personalitate cu excepționale calități de geniu. Scrutarea și analiza întregului spectru de izvoare, în primul rând a celor documentare și narative din această perioadă ne-a oferit teme pentru a desprinde, spre deosebire de predecesorii noștri, o părere diferită, care la cea mai sumară examinare observăm că acestea abundă de nume de mari demnitari și înalți dregători care au participat permanent și deosebit de activ la viața de fiecare zi a țării, în elaborarea și promovarea politicilor voievodale.

2. Investigațiile efectuate ne-au permis să concluzionăm că Ștefan cel Mare urmând tradiția domnilor de până la el a fost pus în fața faptului de a-și selecta și promova colaboratorii apropiați din mediile marilor boieri latifundiați, ale dregătorilor de Curte și din țară și să recurgă chiar la serviciile unor demnitari cu experiență refugiați în străinătate cu fostul domn. O altă sferă din care voievodul și-a ales elitele au fost dregătorii slujtorești din afara Sfatului domnesc, mediu în care treptat se formau viitorii funcționari cu bună experiență în treburile Curții, la Cancelaria domnească, Vistierie, serviciul vamal ș.a. De asemenea am constatat, că la începutul domniei tânărului Ștefan a preluat vechile structuri de Curte, Sfatul domnesc cu tot arsenalul de dregătorii (prim-sfetnic, boieri-sfetnici fără dregătorie, pârcălabi, vornici, logofeți, spătari, vistiernici, postelnici, cluceri, ceașnici, comiși ș.a.) formate în primul secol de existență a Țării Moldovei, ca mai târziu să lărgească

spectrul de slujbe și funcții de stat prin instituirea de noi structuri (medelnicer, ușer, pitar, armaș), iar pentru consolidarea capacității de apărare a țării, pe lângă cele existente, a fondat alte pârcălăbii (Chilia, Orhei, Ciceiu și Cetatea de Baltă, Crăciuna, Ciobârciu, Soroca și Cernăuți).

3. Examinarea exhaustivă a evoluției și manifestării pe diverse planuri în Sfatul domnesc, în varii dregătorii de Curte, în exercitarea unor funcții militare și administrative pe la cetăți și ținuturi ne-a permis să ajungem la altă concluzie, conform căreia marii demnitari ai lui Ștefan cel Mare au trecut prin trei perioade destul de clar delimitate (1457-1471; 1471-1486; 1486-1504), cărora le corespunde tot atâtea generații de personalități, care s-au perindat și s-au manifestat în a doua jumătate a sec. XV- încep. sec. XVI.

4. În urma investigațiilor efectuate am constatat în special, că în acțiunea de luare a tronului în 1457 tânărul Ștefan a fost sprijinit de un grup nu prea mare de demnitari și membri ai Sfatului domnesc de pe timpul tatălui său, Bogdan al II-lea (1449-1451), care s-au refugiat cu el peste hotare, la care s-au adăugat susținători din Țara de Jos și ținuturile de baștină ale părinților săi. Întrucât după luarea scaunului numărul susținătorilor săi direcți era destul de limitat noul domn a recurs la o politică de compromis și echilibru de forțe între grupările boierești în constituirea primelor componente ale Sfatului domnesc, reușind pe această cale să se sprijine în structurile de stat nu numai pe reprezentanții din tabăra sa, dar și din cea a rivalului său, Petru Aron. Această politică i-a îngăduit să folosească din plin experiența demnitarilor de vârstă înaintată, să plaseze în posturile cheie de la Curte și de pe la cetăți pe adepții săi, ceea ce i-a permis să se consolideze treptat la tron și să obțină primele succese și în politica externă.

5. Examinarea persoană cu persoană a evoluției înalților demnitari pe parcursul primului deceniu de domnie ne-a determinat să concluzionăm, că treptat spre finele perioadei crește numărul adepților lui Ștefan cel Mare în Sfatul domnesc, în alte structuri ale puterii de stat, iar pe de alta – această stare de lucruri a dus la formarea unei puternice opoziții susținută din afară, chiar în mediul dregătoriilor de la Curte, din anturajul apropiat al domnului.

6. Analiza totalității de date și informații din epocă ne-a permis să arătăm că apogeul contradicțiilor dintre cele două tabere, dintre domn pe de o parte și cea a demnitarilor nemulțumiți de politica dusă de el, pe de alta, s-a produs în timpul campaniei lui Matia Corvin în Moldova, în mersul luptei de la Baia din 15-16 decembrie 1467, când o parte dintre dregători în frunte cu vornicul Crasnăș au trădat. Deși domnul a recurs la măsuri drastice de pedepsire a „hiclenilor” și la remanieri importante în structurile superioare de stat, în Sfatul domnesc în primul rând, opoziția nu fusese anihilată pe deplin. După cum au arătat investigațiile noastre, cazul de trădare s-a repetat în altă luptă, de astă dată de la Orbic în decembrie 1470, în care Ștefan cel Mare cu adepții săi s-a confruntat cu oastea fostului domn și pretendent la tron – Petru Aron. După ce au fost decapitați cei care au trădat în frunte cu Isaia vornicul, cumnatul domnului, precum am constatat în urma datelor comparative după izvoarele interne, Ștefan cel Mare recurge la încă o modificare radicală în rândurile înalților demnitari din Sfatul domnesc, de la Curtea domnească și cetăți. Această remaniere s-a soldat cu includerea în sferele înalte ale puterii a unui număr mare de persoane care au fost instalate nu numai pe primele scaune ale dregătoriilor domnești, dar și în cele din anturajul direct al domnului. Pe unii din marii demnitari (patru la număr) i-a apropiat și mai mult, asigurându-le „asocierea la dregătorii” și a urmașilor lor (fenomen definit pentru prima dată de noi), prin includerea în formularul documentelor oficiale a sintagmei „și copiii lui ...” în anii 1468-1478.

7. Cercetările noastre au mai arătat că Ștefan cel Mare a continuat politica de compromis, de armonizare a intereselor între părți reluând practica de cosigilare și a actelor oficiale interne (pe lângă cele internaționale), pentru un timp îndelungat (1459-1479), ceea

ce i-a asigurat depășirea mai multor dificultăți în relațiile cu înalții dregători în promovarea programelor sale magistrale de politică internă și externă.

8. Remanierile efectuate în sferile înalte ale structurilor de stat la finele primei perioade au dus la așezarea pentru un timp îndelungat a unor relații stabile de încredere reciprocă între domn și marea boierime dregătoare. Această stare de lucruri instalată în sferile înalte ale puterii a creat condiții de maximală mobilizare a tuturor forțelor, în primul rând, ale marilor demnitari, de susținere și chiar jertfire de sine în cea de-a doua perioadă în campaniile din Țara Românească, apoi și în marile confruntări pe câmpul de luptă cu oștile otomane (1473-1484).

9. Datele oferite de izvoarele cunoscute până în prezent, analiza efectuată, ne-a permis nu numai să constatăm că pierderile în războaiele de apărare în rândurile moldovenilor, inclusiv și ale marilor boieri și demnitari au fost deosebit de mari, fapt observat și de predecesorii noștri, dar și să ajungem la concluzia că printre cei căzuți erau și mulți membri ai Sfatului domnesc și rude domnești. Aceasta, precum am demonstrat noi, l-a determinat pe voievod să recurgă spre finele perioadei a doua la noi remanieri, de astă dată și mai însemnate în structurile centrale de stat.

10. După 1471 în rândurile marilor dregători, fie în Sfatul domnesc, fie în calitate de comandanți militari, administratori de cetăți și ținuturi tot mai frecvent voievodul recurge la serviciile oamenilor noi formați în domnia sa, la rudele sale apropiate, mai ales cele dinspre mama sa, Maria-Oltea. Totodată apropierea și echilibrarea intereselor în rândurile membrilor Sfatului domnesc, a altor categorii de slugi credincioase s-a produs și prin înrudiri directe între aceștia, precum și cu frații și surorile voievodului. O asemenea evoluție a relațiilor reciproce în rândurile nobilimii deținătoare de înalte demnități și de apropiere de domnul țării ne-a făcut să concluzionăm că aceste încrengături de înrudiri au creat un puternic liant și de fapt osatura centrală a stabilității politice în mediile superioare ale puterii, care au permis lui Ștefan cel Mare să se dezlănțuie cu toată forța în marile războaie pe care le-a purtat în această perioadă. De astă dată marii dregători au fost alături de voievod, au căzut pe câmpul de luptă, dar nu au trădat. Prin aceasta, se poate spune, a fost spulberat mitul despre esența de clasă, de înclinare permanentă spre „hiclenie” și trădare a marii boierimi.

11. Spre deosebire de alți cercetători care susțin să Ștefan cel Mare a pus capăt marilor confruntări cu Poarta Otomană sub presiunea boierimii, inclusiv a celei dregătoare, noi am ajuns la concluzia că aceasta s-a făcut mai curând datorită unei înțelegeri și conștientizării a stării de lucruri în relațiile moldo-otomane, atât din partea voievodului, cât și cea a marilor demnitari, prin care încheierea păcii era unica soluție rezonabilă în condițiile decalajului enorm a puterii militare dintre părți și a lipsei de susținere din partea forțelor creștine europene.

12. O altă concluzie care s-a desprins din investigația efectuată este aceea că dacă spre finele primei perioade remanierile au fost impuse prin acțiunile de „hiclenie” ale unei părți a înalților demnitari, apoi către sfârșitul celei de-a doua perioade acestea au fost efectuate drept urmare a pierderilor umane enorme, inclusiv și în rândurile elitei ștefaniene.

13. În cea din urmă perioadă de domnie a lui Ștefan cel Mare clasa marilor demnitari a cunoscut o evoluție relativ liniștită fără mari schimbări și bulversări. Remanierile în sferile înalte ale puterii s-au făcut de la un caz la altul, aproape neobservat, fiind aduși în dregătorii și demnități-cheie, alți oameni noi, tineri dornici de afirmare, încât activitatea Sfatului domnesc se caracterizează prin stabilitate și optimizare.

14. Starea de relativă stabilitate, precum am încercat s-o explicăm noi, s-a datorat schimbării de tactică și atitudine a lui Ștefan cel Mare față de reprezentanții boierimii moldovene. Dacă în primele perioade intrase în tradiție ca voievodul la capătul unor mari bătălii și războaie să-și cinstească eroii prin înveșnicirea memoriei lor, prin ospețe și daruri scumpe, prin acordarea titlurilor de viteji, apoi în cea din urmă perioadă, pe lângă acestea

voievodul mai vine cu numeroase danii de proprietăți. Această măsură a urmărit din nou scopul, de altfel în mare parte atins, de a menține în anturajul voievodului aceeași atmosferă de încredere și armonie în relațiile cu marea boierime dregătoare și de pregătire a unei noi generații de demnitari ieșite din rândurile rudelor sale, ale boierimii mici și mijlocii aflate în slujbe categorisite de noi „din afara Sfatului domnesc”. Aceste măsuri au creat condiții favorabile pentru transmiterea pe cale pașnică a puterii voievodale fiului său Bogdan al III-lea, fără a se recurge la „răfuiele” în rândurile marilor demnitari, precum consideră unii istorici.

15. Pentru a ilustra mai convingător rolul marilor demnitari în domnia lui Ștefan cel Mare, pe parcursul tezei am adus un număr considerabil de nume de dregători (132 dintre aceștia fiindu-le acordate microbiografiile în *Anexa 3*), celor mai importanți dintre ei (Manoil Grecul, prim-sfetcnic; Vlaicul, pârălab de Cetatea Albă, de Hotin și Orhei, Stanciul Marele, prim-sfetcnic; Ignatie Iuga vistiernicul; Duma al lui Vlaicul, prim-sfetcnic și pârălab; Luca Arbure, portar de Suceava și Coste Posadnic, pârălab de Soroca) le-am rezervat spații mai întinse ca studii de caz, la sfârșitul capitolelor 3-5, bazându-ne mai ales pe investigații proprii.

În totalitate teza reprezintă aportul personal la rezolvarea problemei activității și manifestării pe arena istorică a marilor demnitari alături de genialul domn Ștefan cel Mare. Doar spațiul limitat al tezei ne-a determinat ca multe dintre materiale și informații care reflectă viața și activitatea marilor demnitar ai lui Ștefan cel Mare să le prezentăm în anexe, iar unele aspecte secundare să rămână în afara atenției noastre.

Investigația prin concluziile trase schimbă cu mult optica de percepere a epocii lui Ștefan cel Mare, a personalității voievodului, ca realitate istorică.

Experiența acumulată în domnia lui Ștefan cel Mare ne-a condus firesc spre unele **recomandări** pentru elitele politice, militare și diplomatice de astăzi:

- cercetând remanierele în rândurile elitelor, a înalților demnitari, mișcările și poziționarea acestora, intervențiile domnului țării prin autoritatea sa, compromisul la care încerca să ajungă în relațiile cu înalții demnitari de fiecare dată au reieșit din interesele țării, cea ce poate servi și astăzi drept modele de comportament politic din partea demnitarilor de stat. Experiența lui Ștefan cel Mare în selectarea, promovarea și plasarea judicioasă a unor oameni cu anumite calități și capacități în varii structuri de stat, desigur cu luarea în considerare a specificului mentalităților medievale, poate fi de învățătură și astăzi în promovarea elitelor.

- multe din marile personalități care au activat în domnia lui Ștefan cel Mare pot servi și în zilele noastre drept frumoase exemple și modele de devotament, fidelitate și competență în activitatea de stat.

- promovarea în învățământul de toate nivelurile a celor mai reprezentative figuri din epoca lui Ștefan cel Mare ca exemple de urmat în vederea consolidării mândriei de neam și devotamentul față de patrie.

- instituțiile academice vor promova marii eroi ai lui Ștefan cel Mare prin ediții de carte, albume și broșuri de popularizare, iar structurile centrale de stat, cele administrative vor immortaliza numele marilor înaintași prin acordarea de denumiri de instituții, străzi, organizații obștești, militare și de tineret.

Teza finalizează cu o Bibliografie (270 titluri), inclusiv ediții de surse documentare narative, monografii și studii la temă, precum și 8 anexe care cuprind *Componentele consecutive ale Sfatului domnesc (1457-1504)*, *Membrii Sfatului domnesc pe categorii dregătorești* pe parcursul întregii domnii cu 132 de microbiografii ale *Înalților demnitari ai lui Ștefan cel Mare*, de *Dregători ai Țării Moldovei (1457-1504) din afara Sfatului domnesc*, și în misiuni diplomatice, grafice și spițe genealogice ale *Rudelor lui Ștefan cel Mare*.

Bibliografie

1. Bogdan I. Documentele lui Ștefan cel Mare. În 2 volume. București: Atelierele grafice Sicec & Co, 1913.
2. Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI. Publicate de Ion Bogdan. Ed. revăzută și completată de P.P. Panaitescu. București: Academică, 1959. 332 p.
3. Costăchescu M. Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare. Urice, ispisoaace, surete, regeste, traduceri. Iași, 1933.
4. Ghibănescu Gh. Marii boieri ai lui Ștefan cel Mare, în Ghibănescu Gh. Din domnia lui Ștefan cel Mare, I. În: Arhiva, Iași, An. XV, 1904, nr. 5-6, p. 205-225.
5. Ghibănescu Gh. Divanurile domnești din Moldova și Muntenia în sec. XVI. În: Ioan Neculce, Iași, 1928, nr. 7, p. 1-37.
6. Giurescu C.C. Contribuțiuni la studiul marilor dregători în sec. XIV și XV, București, 1927. 176 p.
7. Giurescu C.C. Noi contribuțiuni la studiul marilor dregători în sec. XIV și XV, București, 1926. 74 p.
8. Ursu I. Ștefan cel Mare. Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504, București, 1925.
9. Filitti Ioan C. Despre vechea organizare administrativă a principatelor române. Extras din Revista de drept public, București, 1934-1935. 53 p.
10. Grigoraș N. Moldova lui Ștefan cel Mare (1457-1507), Chișinău, 1982. 255 p.
11. Cihodaru C. Sfatul domnesc și sfatul de obște în Moldova (sec. XV-XVIII). În: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași, 1964, vol. I, p. 55-86.
12. Stoicescu N. Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII). București: Academiei Române, 1968. 315 p.
13. Stoicescu N. Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII. București: Ed. Enciclopedică română, 1971. 456 p.
14. Instituții feudale din Țările Române. Dicționar. Coord. O. Sechelarie, N. Stoicescu, București, Ed. Academiei Române, 1988. 582 p.
15. История РСС Молдовенешть. Дин челе май векъ тимпурь пынэ ын зилеле ноастре. Кол. де ред. В.И. Царанов, Кишинэу, Штиинца, 1984, п. 53-78.
16. Ștefan cel Mare la cinci secole de la moartea sa. Volum editat de Petronel Zahariuc și Silviu Vacaru, Iași, 2003. 455 p.
17. Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004. În 7 volume, Mănăstirea Putna, 2003-2004.
18. Denize Eugen. Ștefan cel Mare. Dimensiunea Internațională a Domniei, Târgoviște, 2004. 180 p.
19. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte, 2004, București. 558 p.
20. Cristea Ovidiu. Acest domn de la Miazănoapte. Ștefan cel mare în documente inedite venețiene, București, 2004. 184 p.
21. Gorovei Ștefan S., Székely Maria Magdalena, Princeps Omni Laude Maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare, Sfânta mănăstire Putna, 2005. 629 p. + 30 planșe color.
22. Neagoe Manole, Ștefan cel Mare și Sfânt, domn al Țării Moldovei (1457-1504), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010. 272 p.
23. Rezachevici C. Epoca lui Ștefan cel Mare. În: Istoria Românilor, vol. IV, București, 2012, p. 394- 473.
24. Lefter Lucian-Valeriu. „Boierii noștri credincioși”. Conexiuni genealogice în sfatul domnesc al lui Ștefan cel Mare. În: Analele Putnei, Mănăstirea Putna, An. VI, 2010, nr. 1, p. 253-276 + planșa.
25. Documenta Romaniae Historica A. Moldova, vol. I-III, București, 1975-1980.

26. Documente privind istoria României. Veacul XIV-XV/1; XV/2. A. Moldova, București, 1954.
27. Исторические связи народов СССР и Румынии в XV– начале XVIII в. Документы и материалы. В трех томах. Том 1 (1408-1632). Москва: Наука, 1965. 364 p.
28. Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI. Publicate de Ion Bogdan. Ed. revăzută și completată de P.P. Panaitescu. București: Academică, 1959. 332 p.
29. Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare. Sub red. M. Berza, București, Ed. Academiei, 1958. 512 p.
30. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Pomelnicul mănăstirii Voroneț. Studiu și text. În: Analele Putnei. Centru de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna, An. IV, 2008, nr. 2, p. 91-247.
31. Eșanu Valentina. Pârcălabii de Orhei în epoca lui Ștefan cel Mare. În: Destin Românesc, 2002, nr. 1 p. 9-15.
32. Eșanu Valentina. Ciobârciul în sistemul de apărare din sud-estul Moldovei în sec. al XVI-lea. În: Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2001, nr. 1-4, p. 67-70.
33. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Soroca sub Ștefan cel Mare. În: Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte. București, Ed. Institutul Cultural Român, 2004, p. 332-336.
34. Eșanu Valentina, Eșanu Andrei, Bogdan al II-lea și Maria-Oltea - Părinții lui Ștefan cel Mare, Chișinău, 2007, Ed. Prut Internațional. 157 p.
35. Eșanu Valentina. Raporturile lui Ștefan cel Mare cu marea boierime în primii ani de domnie. În: Akademos. Revistă de Știință. Inovare. Cultură și Artă, 2012, nr 4 (27), p. 132-134.
36. Eșanu, Andrei, Eșanu, Valentina. Compromisul în politica internă a lui Ștefan cel Mare: formarea primului Sfat domnesc (1457). În: In honorem Gabriel Ștrempel, Satu-Mare, 2006, p. 237-259.
37. Eșanu, Andrei, Eșanu, Valentina. De la arme la compromis în politica internă a lui Ștefan cel Mare: formarea primului sfat domnesc (1457). În: Tyragetia, vol. XV, Chișinău, 2006, p. 119-138.
38. Stoicescu N. Întărirea puterii centrale în vremea domniei lui Ștefan cel Mare. În: Revista arhivelor. București, 1982, nr. 2, p. 125-133.
39. Vârtosu Emil, Din sigilografia Moldovei și Țării Românești. În: Documente privind Istoria României. Introducere, București, 1956, vol. II, p. 405-431.
40. Ureche Grigore. Letopisețul Țării Moldovei. Ed. îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955. 242 p.
41. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Manoil Grecul (?-1467), un mare demnitar la curtea domnească din Suceava. În: Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte. București, Ed. Institutul Cultural Român, 2004, p. 132-146.
42. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Vlaicul pârcălab (?-1484). În: Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Moldova medievală. Structuri executive, militare și ecleziastice, Chișinău, Ed. ARC, 2001, p. 298-341.
43. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Boierii lui Ștefan cel Mare: Vlaicul și Galeș. O controversă a istoriografiei românești. În: Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte. București, Ed. Institutul Cultural Român, 2004, p. 190-194.
44. Eșanu Valentina. Raporturile dintre domn și marea boierime (sec. XIV-XV). Interpretări ale sintagmei „... și a copiilor lui” din documentele oficiale. În: Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept. Materialele Sesiunii științifice anuale 27 decembrie 2012, Chișinău, 2013, p. 9-15.

45. Sacerdoțeanu A. Divanele lui Ștefan cel Mare. În: Analele Universității „C.I. Parhon București, Ser. Șt. Sociale. Istorie, Vol. V, București, 1956, p.157-205.
46. Boldur Alexandru V. Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei. Studiu de istorie socială și politică, Madrid: Ed. Carpații, 1970. 368 p.
47. Stoicescu N. Legăturile de rudenie dintre domni și marea boierime și importanța lor pentru istoria politică a Țării Românești și Moldovei (sec. XV- începutul secolului al XVIII-lea). În: Danubius. Muzeul de Istorie. Galați. Istorie, vol. V, 1971, p. 115-136.
48. Eșanu Valentina. Anturajul lui Ștefan cel Mare: înrudiri între înalții dregători ai Sfatului domnesc. Comunicare prezentată la Sesiune anuală de comunicări științifice a Institutului de Istorie al AȘM, 23 decembrie, 2014, Chișinău, sub tipar.
49. Pomelnicul mănăstirii Voroneț. În: Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Mănăstirea Voroneț. Istorie. Cultură. Spiritualitate. Chișinău, 2010, p. 128-281.
50. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina, Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga. În: In honorem Gheorghe Gonța. Țara Moldovei în contextul civilizației europene, Chișinău, Cartdidact, 2008, p. 199-204.
51. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Vlaicul pârcălab (?-1484), unchiul lui Ștefan cel Mare. În: Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte. București, Ed. Institutul Cultural Român, 2004, p. 175-178 .
52. Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. Obârșia și familia lui Luca Arbure în lumina unor izvoare inedite. În: Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2009, nr. 1, p. 3-21.
53. Eșanu Valentina. Luca Arbore în misiuni diplomatice ale lui Ștefan cel Mare. În: Akademos, 2013, nr. 4 (31), p. 136-141.

LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE LA TEMA TEZEI

I. Publicații:

1. Eșanu Valentina. Bogdan al II-lea și Maria-Oltea – Părinții lui Ștefan cel Mare. Chișinău: Ed. Prut Internațional, 2007. 157 p. Coautor Andrei Eșanu. Cotă parte 5 c.a. ISBN 978-9975-69-863-4
2. Eșanu Valentina. Epoca lui Ștefan cel Mare. Oameni, destine, fapte. București : Ed. Institutul Cultural Român, 2004. 558 p. Coautor Andrei Eșanu. Cotă parte 17 c.a. ISBN 973-577-442-9
3. Eșanu Valentina. Elitele ștefanieni și cartea. În: Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2014, nr. 3, p. 11-16 (vol. 0,5, c.a.) ISSN 1857-2022
4. Eșanu Valentina. Înalți demnitari ai lui Ștefan cel Mare: pârçălabi ai cetăților de margine. În: Enciclopedica. Revista de istorie a științei și studii enciclopedice, Chișinău, nr. 1(4), 2013, p. 80-98 (1,2 c.a.) ISSN 1857-365X
5. Eșanu Valentina. Luca Arbore în misiuni diplomatice ale lui Ștefan cel Mare. În: Akademos, Revistă de Știință. Inovare. Cultură și Artă, Chișinău, 2013, nr. 4 (31), p. 136-141 (0, 6 c.a.) ISSN1857-0461
6. Eșanu Valentina. Raporturile dintre domn și marea boierime (sec. XIV-XV). Interpretări ale sintagmei „... și a copiilor lui” din documentele oficiale. În: Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept. Materialele Sesiunii științifice anuale 27 decembrie 2012, Chișinău, 2013, p. 9-15 (0,7 c.a.) ISBN 975-9975-4387-2-8
7. Eșanu Valentina. Raporturile lui Ștefan cel Mare cu marea boierime în primii ani de domnie. În: Akademos. Revistă de Știință. Inovare. Cultură și Artă, Chișinău, 2012, nr. 4 (27), p. 132-134 (0,3 c.a.) ISSN1857-0461
8. Eșanu Valentina. Obârșia și familia lui Luca Arbore în lumina unor izvoare inedite. În: Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2009, nr. 1, p. 3-21 (1,4 c.a. Cotă parte 0, 7 c.a.). Coautor Andrei Eșanu. ISSN 1857-2022
9. Eșanu Valentina. Pomelnicul mănăstirii Voroneț. Studiu și text. În: Analele Putnei. Centru de cercetare și documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna, An. IV, 2008, nr. 2, p. 91-247 (10 c.a. Cotă parte 5 c.a). Coautor Andrei Eșanu. ISSN 1841-625X
10. Eșanu Valentina. De la arme la compromis în politica internă a lui Ștefan cel Mare : formarea primului sfat domnesc (1457). În: Tyragetia, vol. XV, Chișinău, 2006, p. 119-138 (1,4 c.a. Cotă parte 0,7,c.a.). Coautor Andrei Eșanu. ISSN 1857-0240 ISBN 978-9975-9818-1-1
11. Eșanu Valentina. Ciobârçiu în sistemul de apărare din sud-estul Moldovei în sec. al XVI-lea. În: Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2001, nr. 1-4, p. 67-70 (0,4 c.a) ISSN 1857-2022

12. Eșanu Valentina. Administrarea cetății și ținutului Soroca (sec. XV- încep. Sec. XIX). În: Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău, 1999, nr. 1-2, p. 36-57 (1,6 c.a. Cotă parte 0,8 c.a.). Coautor Andrei Eșanu. ISSN 1857-2022

II. Prezentări sub formă de rapoarte și comunicări la conferințe naționale / internaționale:

1. Eșanu Valentina. Anturajul lui Ștefan cel Mare: înrudiri între înalții dregători ai Sfatului domnesc. Sesiune anuală de comunicări științifice a Institutului de Istorie al AȘM, 23 decembrie, 2014, Chișinău.
2. Eșanu Valentina. Cartea în viața înalților demnitari din epoca lui Ștefan cel Mare. Simpozion științific „Valori Bibliofile” Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 14 iunie 2013, Chișinău.
3. Eșanu Valentina. Ștefan cel Mare și Mănăstirea Căpriană. Simpozionului științific internațional cu tema: „Biserica Ortodoxă din interfluviul Pruto-Nistean (1813-2013)”. Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 14-15 octombrie 2013. În colaborare cu A. Eșanu
4. Eșanu Valentina. Raporturile dintre domn și marea boierime (sec. XIV-XV). Interpretări ale sintagmei „... și a copiilor lui” din documentele oficiale, ținut la Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 27 decembrie 2012, Chișinău.
5. Eșanu Valentina. Pomelnicul Mănăstirii Voroneț – important izvor de istorie a ctitoriei lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Sesiunea internațională de comunicări „Mărturii de trăire în Istorie. Sfânta mănăstire Voroneț – 520 de ani” (12-13 septembrie 2008 mănăstirea Putna, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, România). În colaborare cu A. Eșanu
6. Eșanu Valentina. Familia lui Luca Arbure în lumina unor izvoare inedite. Sesiunea internațională de comunicări „Mărturii de trăire în Istorie. Sfânta mănăstire Voroneț – 520 de ani” (12-13 septembrie 2008 mănăstirea Putna, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, România). În colaborare cu A. Eșanu
7. Eșanu Valentina. Noi informații privind familia vistiernicului Ignatie Iuga. Simpozion științific internațional cu tema: „Țara Moldovei în contextul civilizației europene”, 13-16 noiembrie 2008, UPS „Ion Greangă”, Chișinău. În colaborare cu A. Eșanu
8. Eșanu Valentina. De la arme la compromis în politica lui Ștefan cel Mare: formarea primului Sfat domnesc (1457). Sesiune anuală de comunicări, Muzeul Național e Istorie a Moldovei, Chișinău, 8-9 noiembrie 2005. În colaborare cu A. Eșanu
9. Eșanu Valentina. Ciobărciul în sistemul de apărare din sud-estul Moldovei în sec. al XVI-lea. Sesiune cu prilejul aniversării 55 de ani de la fondarea Academiei de Științe. Chișinău, 16-17 octombrie 2001.

ADNOTARE

EȘANU VALENTINA. *Marii demnitari ai Țării Moldovei în domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504)*. Teză de doctor în istorie. Chișinău, 2015. Cercetarea cuprinde adnotări, o lista de abrevieri, text 150 pagini, Introducere și cinci capitole, concluzii generale, Bibliografie cu 270 titluri și 8 anexe. Rezultatele obținute sunt publicate în 12 lucrări științifice, inclusiv 2 monografii, articole fără coautor - 6 și prezentate la 9 conferințe naționale și internaționale. **Cuvinte-cheie:** Sfatul domnesc, elite, dregători, sftnici, instituții medievale. **Domeniul de studiu:** Istoria medievală a Românilor. **Scopul lucrării:** cercetarea fenomenului formării și evoluției marilor dregători în epoca ștefaniană, rolul domnului în selectarea și plasarea lor în sferile înalte ale puterii de stat, relațiile dintre domn și marea boierime dregătoare la diferite etape ale epocii lui Ștefan cel Mare. **Obiectivele lucrării:** Desemnarea structurilor, cercurilor și mediilor de formare și afirmare (Sfatul domnesc, Curtea, Cancelaria, Visteria domnească ș.a.) a înalților demnitari în domnia lui Ștefan cel Mare; cercetarea experienței domnului țării în constituirea componentelor consecutive ale Sfatului domnesc bazat pe principii de compromis și de reprezentare echilibrată a grupărilor boierești; examinarea activității demnitarilor din anturajul voievodului și din Sfatul domnesc, în perpetuă schimbare pe parcursul domniei cercetate; rostul cosigilării alături de domn a actelor oficiale de către dregători (1459-1479); investigarea manifestării opoziției marii boierimi dregătoare și contracararea ei (1467-1471); dezvăluirea sintagmei „și copiii lui” în formularul documentelor oficiale (1468-1478); elucidarea rolului rudelor lui Ștefan cel Mare și a înrudirilor dintre înalții demnitari în consolidarea puterii centrale voievodale; identificarea soluțiilor completării înaltelor dregătorii în urma pierderilor umane în războaiele antiotomane (1473-1484); investigarea schimbării de tactică și atitudine în politica de cadre a voievodului în ultima perioadă a domniei (1487-1504); conturarea profilului politic ale celor mai importanți demnitari ai lui Ștefan cel Mare. **Noutatea și originalitatea științifică:** Investigația poartă un caracter original și vine cu o viziune și o radiografiere nouă a perindării în înaltele posturi de stat ale celor mai de seamă figuri din epoca lui Ștefan cel Mare, a raporturilor dintre voievod și marea boierime pe parcursul domniei. **Problema științifică soluționată:** În investigația de față sunt arătate mediile și structurile de formare a elitelor din sferile înalte ale puterii și evoluția acestora; sunt determinate modificările, poziționarea politică și rolul înalților demnitari în Sfatul domnesc, în structurile militare, administrative și diplomatice în domnia lui Ștefan cel Mare, prin care au fost atinse stabilitatea și echilibrul de interese între domn și marea boierime, arătată contribuția marilor demnitari la conducerea și apărarea țării, prin aceasta fiind rezolvată o problemă științifică importantă. **Semnificația teoretică:** Prin rezultatele ei lucrarea contribuie la elaborările referitoare la aspectul teoretic al rolului personalității și elitelor în istorie. **Valoarea aplicativă a lucrării:** Evoluția în plan politic, militar și administrativ a elitelor ștefanieni are un larg spectru de aplicare, oferind modele viabile și astăzi în pregătirea, selectarea și plasarea în posturile de răspundere de diferit nivel, dar mai ales în cele superioare de stat din Republica Moldova, în găsirea unor soluții de durată în raporturile dintre lideri și elite, între conducători și subalterni. **Implementarea rezultatelor științifice:** Pregătirea lucrărilor de sinteză, manualelor și cursurilor universitare și în construcția de stat.

АННОТАЦИЯ

ЕШАНУ ВАЛЕНТИНА. *Высшие сановники Страны Молдавской в царствование Штефана Великого (1457-1504).* Диссертация на соискании ученой степени доктора исторических наук, Кишинэу, 2015. Исследование содержит аннотации, список сокращений, основной текст 150 стр. и состоит из Введение, пяти глав, общих выводов, библиографии - 270 наименований, и 8 приложений. Результаты исследования опубликованы в 12 научных работах, в том числе 2 монографии и 6 личных статей и представлены на 9 национальных и международных конференциях. **Ключевые слова:** Государственная элита, господарский Совет, чиновники, советники, средневековые учреждения. **Область исследования:** Средневековая история румын. **Цель работы:** изучении формирования, эволюции и деятельности великих сановников штефанской эпохи, роли воеводы в выборе и размещении их в высших сферах государственной власти, взаимоотношения между правителем и высшими сановниками на всех этапах эпохи Штефана Великого. **Объективы работы:** исследование структур, кругов и среды (господарский Совет и Двор, госканцелярия, вистерия и.д.р.) формирования и проявления высших сановников в период царствования Штефана Великого; изучение опыта господаря в формировании составов господарского Совета, основанного на принципах компромисса и уравнивающего представления в этой структуре власти боярских группировок; рассмотрение деятельности сановников из окружения воеводы и господарского Совета в непрерывных переменах на протяжении изучаемого царствования; смысл совместного печатывания официальных актов господарем и сановниками (1459-1479); изучение проявления оппозиции боярской и высшей знати и меры её присечения (1467-1471); выявление смысла синтагмы „и их детей ...” в формуляре официальных актах (1468-1478); разъяснение роли родственников Штефана Великого и родственных связей между высшими сановниками в укреплении господарской власти; идентификация решений по комплектованию высших должностей власти как последствие человеческих потерь в противоосманских войнах (1473-1484); рассмотрение изменения тактики в кадровой политике воеводы в последний период правления (1487-1504); очерчивание политического профиля наиболее крупных сановников Штефана Великого и их роли в решении государственных дел и защите отечества. **Научная новизна и оригинальность работы** состоит в представлении нового видения относительно высших сановников и деятелей из окружения Штефана Великого, их продвижение по служебной лестнице, деятельность наиболее ярких фигур, взаимоотношения между правителем и боярами- сановниками этого периода. **Научнозначимая решённая проблема:** В настоящем исследовании показаны среды и госструктуры формирования элит высших сфер власти и их эволюция; определены изменения, политическое позиционирование и роль высших сановников в Господарском Совете, в военных, административных и дипломатических структурах в правлении Штефана Великого, посредством которых были достигнуты стабильность и равновесие интересов между господарем и крупным боярством, показан вклад высших сановников в управлении и защите страны, тем самым решена важная научная проблема. **Теоретическая значимость:** Исследование способствует углублению теоретических основ изучения проблемы роли личности и элит в истории. **Практическая значимость работы:** Опыт проявления штефанской элиты в политической, административной и военной сферах имеет и сегодня широкий спектр применения, предоставляя жизнестойкие модели в подготовке, подборе и расстановке кадров на ответственных должностях различного государственного уровня Республики Молдова, в идентификации долгосрочных решений во взаимоотношениях между лидерами и элитами, между руководителями и подчиненными. **Внедрение научных результатов:** использование в написании обобщающих работ, учебников и университетских пособий и в государственном строительстве.

ANNOTATION

EȘANU VALENTINA. *High dignitaries of the Moldovan country during the reign of Stephen the Great (1457-1504).* PhD paper in history. Chisinau, 2015. The research contains annotations, list of abbreviations, text 150 pages, introduction and five chapters, conclusions, bibliography of 270 titles, 8 annexes. The results are published in 12 scientific papers, including 2 monographs, 6 articles without co-author, and 9 presentations at national and international conferences. **Keywords:** royal council, elite, governors, councilors, medieval institutions. **Field of study:** Romanian medieval history. **The aim of the work:** research of the development and evolution process of chief dignitaries during Stephen the Great era, the role of the ruler in selecting and placing them in higher positions of state power, relations between the prince and the boyars at different stages of Stephen's ruling period. **Objectives of the paper:** The designation of structures, entourages and environment of affirmation (royal counsel, court, chancellery, treasury, etc.) to senior officials during the reign of Stephen the Great; researching the expertise of the ruler in country's royal council constitution consecutive components based on principles of compromise and balanced representation of groups boyars; studding the prince's entourage dignitaries and royal council activities, constantly changing during the investigated period; the aim of the co-signing of the official acts by boyars alongside the ruler (1459-1479); investigating big boyars oppositions and it's countering (1467-1471); revealing the phrase "and his children" in the text of official documents (1468-1478); elucidating the role of Stephen the Great's relatives and kinship among senior officials in consolidating central royal power; identifying solutions in completing the state dignitaries positions after the high casualties during the wars against the Ottomans (1473-1484); investigation tactics and approach in personnel policy of the Prince during the lately reign period (1487-1504); shaping the political profile of the most important officials of Stephen the Great. **Scientific novelty:** The investigation bears original character and comes with a new vision and a radiography of the consecutiveness in the high positions of state of the most important figures during the time of Stephen the Great, the relationship between the ruler and the boyars during reign. **Scientific problem solved:** The research reveals the environment and structures that contributed to elite formation from high spheres of power and their evolution; are determined the changes, political positioning and role of senior officials in the royal counsel, in the military, administrative and diplomatic structures during the reign of Stephen the Great, how were achieved stability and balance of interests between the prince and the boyars, proven the contribution of major officials in managing and defending the country, thereby solving an important scientific problem. **Theoretical value:** The results of the paper contribute to the existing researches regarding the theoretical aspect of the elites and personality role in history. **The value of the work:** Developments in the political, military and administrative elites, has a wide range of application, providing viable models today in preparation, selection and placement in various positions of responsibility, especially in the high state positions in Republic of Moldova, in finding lasting solutions in relations between leaders and elites, between management and subordinates. **Implementation of scientific results:** Preparing synthesis papers, university manuals and courses, and state construction.

EȘANU VALENTINA

**MARII DEMNITARI AI ȚĂRII MOLDOVEI ÎN DOMNIA LUI
ȘTEFAN CEL MARE (1457-1504)**

Specialitatea: 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar 15.10.2015

Formatul hârtiei 60x84 ^{1/16}

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj: 60 ex.

Coli de tipar: 2,5

Comanda nr B/32

Tipografia Arva Color SRL,
Chișinău, str. Mircești, 22/4, MD – 2049
Tel. (+373 22) 432 507